

DROBNOSTI

AMERIČTÍ ČEŠI A SLOVÁCI V PRŮBĚHU VELKÉ VÁLKY A REEMIGRACE 1914–1923

JAROSLAV VACULÍK

The study deals with the fate of American Czech and Slovaks during the First World War and, the post-war re-emigration into Czechoslovakia.

Key words: American Czech and Slovaks; First World War; re-emigration 1914–1923.

Na revoluci proti Rakousko-Uhersku se v Americe, ani mezi Čechy, ani mezi Slováky, nikdy vážně nepomýšlelo. Teprve první světová válka tento stav změnila. Již v prosinci 1914 newyorští Slováci, kteří byli zároveň členy Slovenské ligy, vytvořili Politické sdružení Slováků, které vydalo apel ke všem slovenským organizacím, Slovenské lize a všem Slovákům v Americe, v němž připomínal pokrevní a kulturní příbuzenství s Čechy a žádali politické sjednocení Slováků a Čechů.¹ V té době i američtí Češi zahájili akci za vytvoření pevného kontaktu se Slováky. V lednu 1915 měl Českoamerický výbor v New Yorku konferenci, na které pověřil Tomáše Čapka, aby navázal styky se Slováky a vyvolal vzájemnou schůzi.

Předseda Slovenské ligy Albert Mamatey v prosinci 1914 podpořil snahu Čechů o nezávislost: „*Samo sebou sa rozumie, že my, ako najbližší bratia Čechov v slovianskej rodine, prajeme si tak vo svojom, ako aj všeobecne slovanskom záujme, čím najúčinnnejšie napomocť a podporovať snahy české za úplnú samostatnosť politickú a za vybudovanie českého štátu a sme hotoví v tomto smere zo všetkých našich síl podporovať bratov Čechov.*“²

Pokud šlo o budoucí postavení Slovenska, vyjádřil požadavek: „*samosprávu pre Slovensko, nie ako osobitý, samostatný štát, ale ako zvláštný politicko-administratívny celok bez ohľadu na to, ku jakému väčšiemu štátnemu útvaru, jako spolupatriaca časť pridelené bude diplomatmi.*“³ Na počátku války slovenské zájmy zůstávaly zatím v Uhrách, a to nejen z historických a geografických důvodů, ale také s ohledem na velký počet Slováků na Dolní zemi.

Z porad mezi Českým národním sdružením a newyorskými Slováky počátkem ledna 1915 vzešla myšlenka svolat důvěrnou poradu českých a slovenských předáků, která by projednala, v jakém poměru by bylo Slovensko k Čechám. Důkladně propracovaný projekt měl být předložen slovenské a české veřejnosti v Americe. Ti Slováci, kteří se obávali počestění, měli být uspokojeni a Češi měli přestat hledět na Slovensko jako na nějaký doplněk českých zemí. Po několikaměsíčním vyjednávání a výměně názorů mezi centrálními českými a slovenskými organizacemi v Americe konečně došlo k formální dohodě na základě společného pracovního programu. Stalo se tak v říjnu 1915 na první společné konferenci Slovenské ligy a Českého národního sdružení v Clevelandu. Řídil ji předseda Slovenské ligy Albert Mamatey, slovenským

¹ GETTING, M.: *Američtí Slováci a vývin československej myšlienky*. New York 1933, s. 43.

² Tamtéž, s. 46.

³ Tamtéž.

tajemníkem byl mladý advokát dr. Štefan Osuský. Prvním požadavkem Clevelandské dohody byla úplná samostatnost ve vlastním státě. Druhý bod zahrnoval spojení českého a slovenského národa ve federativním svazku států s úplnou autonomií Slovenska. V tomto smyslu byl také slovenský odboj proti Rakousko-Uhersku prezentován ve slovenskoamerickém tisku. Tak činil pittsburský orgán Slovenské ligy Národní noviny či clevelandský Denný hlas. V dubnu 1916 psala redakce Slovenského Sokola, že „československá politická jednota stala se programem další politické práce a ... aby se Slovensko stalo skutkem, musí padnout Uhry.“⁴ Slovenské solstvo a slovenští evangelíci podporovali česko-slovenskou jednotu bez rezerv.

Pochybnosti o budoucí rovnoprávné spolupráci Čechů a Slováků ale zazněly ze strany předsedy Československé národní rady v Paříži T. G. Masaryka, který 13. června 1916 psal Českému národnímu sdružení: „Slováci ... vidí, jak se musí pracovat a jak fantastické jsou plány slovenských vůdců. Zejména je fantastický plán, že poměr Slovenska a Čech bude dualistický.“⁵

Čeští katolíci, jejichž poměr k českým liberálům nebyl zvláště přátelský, vytvořili svou vlastní organizaci Národní svaz českých katolíků až v květnu 1917 a poté navázali součinnost se Slovenskou ligou a liberálně orientovaným Českým národním sdružením. Teprve 12. února 1918 se všechny tři složky spojily na konferenci v Chicagu do Československé národní rady pro Ameriku jako odbočky Československé národní rady v Paříži. Šlo o velmi volné sdružení bez jednotné organizace. Její tři složky se dohadovaly o společném postupu, jakož i kvótách na společné podniky, na konferencích svých zástupců. Na zasedání 17. října 1918 v Clevelandu byl předsedou zvolen prof. Bohumil Šimek z Českého národního sdružení a místopředsedou Albert Mamatey za Slovenskou ligu. Jméno odbočky bylo pozměněno na Československou americkou radu (The American Czechoslovak Board). Rada se skládala ze dvou složek: české a slovenské. Českou tvořilo České národní sdružení a Národní svaz českých katolíků, slovenskou Slovenská liga. K důležitým společným akcím patřilo uvítání prof. Masaryka v Chicagu v roce 1918, kterého se zúčastnilo 150 tisíc osob, a vyslání delegace k československým legiím na Sibiř, ve které byli zástupci všech tří složek.

Počátkem června 1917 přicestoval do Ameriky dr. M. R. Štefánik, aby jednal s vládou USA i českými a slovenskými organizacemi a získal jejich podporu. Vláda USA svolila k náboru do československých legií ve Francii. V říjnu 1917 vyhlásil Štefánik odvod dobrovolníků, kteří se shromažďovali k předběžnému výcviku ve městě Stanford ve státě Connecticut, kde se připravovali na odjezd do Francie. V letech 1917–1918 odjelo ve 21 výpravách celkem 2309 dobrovolníků, z toho 1244 Čechů a 1056 Slováků.⁶ Kromě toho v americké armádě bojovalo 16 960 Čechů a 25 440 Slováků, kteří do ní vstoupili od dubna 1917.

Činnost a metody amerických Čechů a Slováků byly obdobné a snahy obou národních větví se navzájem doplňovaly. Na podporu protihabsburského odboje bylo vydáno všemi revolučními složkami do konce roku 1918 přes 1,5 mil. dolarů. O smýšlení amerických Slováků svědčí dopis rakousko-uherského konzula v Pittsburgu von Ludwiga z 11. srpna 1918, v němž si stěžoval, že „slovenské duchovenstvo je nám skoro veskrze nepřátelské a není možno pomoci biskupů ... změnu ve smýšlení těchto kněží docílit“.⁷

Další důležité jednání mezi americkými Čechy a Slováky proběhlo v červnu 1918 v Pittsburgu, kde byla podepsána dohoda, která schvalovala spojení Slováků a Čechů v samostatném státě, v němž mělo mít Slovensko vlastní administrativu, soudy a sněm. Organizace spolupráce

⁴ Tamtéž, s. 76.

⁵ BENEŠ, V.: *Masarykovo dílo v Americe*. Praha 1925, s. 18.

⁶ THOMPSON, V. E.: *Čeští vystěhovalci ve Spojených státech amerických v průběhu první světové války*. Diplomová práce. Praha: FF UK, 2002, s. 59.

⁷ BENEŠ, V.: *Revoluční hnutí v Severní Americe*. Praha 1923, s. 54.

Čechů a Slováků v Americe měla být podle potřeby a měnící se situace prohloubena a upravena. Masaryk ve své Světové revoluci snižuje její význam, když píše: „*Tato dohoda stala se k uspokojení malé slovenské frakce, která snila o bůhví jaké samostatnosti Slovenska... Podepsal jsem dohodu bez váhání, protože byla lokální smlouvou amerických Čechů a Slováků mezi sebou; je podepsána občany americkými... V dohodě bylo ustanovení, že legální zástupcové slovenského lidu budou rozhodovat sami o podrobnostech slovenského politického problému... Myslivější předáci Slováků chápali, že by autonomie teritoriální Slovákům dobrého moc nepřinesla a bylo jim jasné, že by samostatná osvobozená akce Slováků musela skončit fiaskem.*“⁸

Československá národní rada v Americe 7. listopadu 1919 žádala, aby Pittsburská dohoda byla vzata do úvahy při tvoření ústavy. Čeští členové Československé národní rady v Americe prohlásili 22. září 1922 v Clevelandu, že se připojují k prohlášení slovenských organizací na 14. kongresu Slovenské ligy v Americe v červnu 1914 v zájmu vtělení Pittsburské dohody do ústavy.

Ignorování oprávněných požadavků Pittsburské dohody centralistickou většinou československého parlamentu nevytvářelo předpoklady pro další spolupráci amerických Čechů a Slováků, která dosáhla svého kulminačního bodu právě za první světové války.

V letech 1919–1924 se vracelo z USA nejvíce emigrantů do Itálie, Polska, Království Srbů, Chorvatů a Slovinců (SHS), Řecka, Rumunska, Maďarska a ČSR. Většinou to byli muži do 44 let, ženatí, ze 70 % byli zaměstnáni v průmyslu jako nekvalifikovaní dělníci a bydleli ve městech amerického Středovýchodu. V důsledku pádu válečné konjunktury a z toho vyplývající nezaměstnanosti dali přednost návratu do staré vlasti, i když v USA žili průměrně 5–9 let před válkou.⁹

Pokud šlo o Čechy a Slováky, vraceli se především Slováci, kteří odcházeli do USA jen dočasně a měli v plánu po ušetření určitého množství peněz svrátit se do vlasti. V mnoha případech jim to znemožnila válka a o to větší byla poválečná reemigrace. Naproti tomu Češi odcházeli obvykle do USA natrvalo, a to s celou rodinou. Proto také počet českých navrátilců po válce byl podstatně menší. V době od 1. července 1918 do 30. června 1928 se do ČSR vrátili 8484 Češi a Moravané, z toho bylo 5435 mužů, počet vracejících se žen byl menší – 3049, dětí do 16 let bylo 372. Největší procento navrátilců tvořily osoby od 16 do 44 let (5586), starších 45 let bylo jen 2256. Polovina navrátilců žila v USA průměrně 5–10 let (4189). Téměř čtvrtina reemigrantů žila v USA 10–15 let (1918), do pěti let žilo v USA 1439 osob.

Reemigrace představovala spontánní proces, který nebyl podporován ani vládami ani krajan-skými organizacemi. České národní sdružení v USA např. vyzývalo, aby krajané pracovali ve prospěch národa v USA. Reemigranti svým návratem podstupovali určité riziko, neboť nově přijímané imigrační zákony v USA jim mohly zabránit v případném návratu do Ameriky. Reemigranti do ČSR se vraceli hlavně do zemědělství, přikupovali půdu a opravovali domy. Spoléhalo na to, že budou profitovat z probíhající pozemkové reformy. Přivázeli peníze, které jim umožnily splatit dluhy a nájmy či si otevřít obchod. Ekonomicky upevňovali nejen vesnici, ale celý stát. Ve srovnání s domácím prostředím byli reemigranti liberálnější, demokratičtější a radikálnější. Málodky byli předmětem následování, protože se od domácích odlišovali, byli kritizováni za svou odlišnost a cítili se izolováni. Často se nemohli smířit s poměry ve staré vlasti – byrokracií a nepotismem, necítili úctu a vážnost. Až po návratu si uvědomili, nakolik se amerikanizovali.

V roce 1919 se americký tisk obával exodu stovek tisíc lidí z USA. Komisař pro imigraci B. C. Hawe očekával odjezd 1,5–2 mil. osob. Obavy však brzo ustoupily strachu před novou imigrací.

⁸ MASARYK, T. G.: *Světová revoluce*. Praha: Čin, 1925, s. 262–263.

⁹ WALASEK, A.: *Reemigracja ze Stanów Zjednoczonych do Polski po I wojnie światowej (1919–1924)*. Kraków: UJ, 1983.

Reemigrace z USA proběhla především v letech 1919–1924, kdy do Evropy odjely 895 832 osoby, zatímco v dalších 15 letech jen 562 357. Na jaře a v létě 1919 se New York zaplnil skupinami reemigrantů z celých USA, kteří navštěvovali konzuláty a lodní společnosti a čekali na cestovní dokumenty a lodní jízdenky. To trvalo až do roku 1923, kdy „návrátová horečka“ náhle skončila. Rozhodujícím činitelem návratu bylo zhoršení ekonomické situace v USA, které způsobilo velkou nezaměstnanost.

(V rámci projektu GAČR P410/12/0142)